

v nekakšni »tujski legiji«. Nemci naj sodelujejo v enotah »modrih čelad« v mirovnih akcijah OZN in v okviru KEVS. Morajo biti tudi za vključevanje vzhodnoevropskih dežel v ES, za razorožitev, proti izvozu orožja v dežele zunaj NATO, za politiko GATT, za ekološko sodelovanje, za pomoč nerazvitim itd. Zavzema se za regionalni nadzor oboroževanja. Ne smemo pozabiti tudi tega, da je v ZRN tudi vse opaznejša težnja, da bi postala (skupaj z Japonsko) članica Varnostnega sveta. Zaradi svojega odnosa do vojne v Zlalu se je ZRN počutila odrinjeno od uresničevanja ameriškega »novega reda«. Vendar je povsem jasno, da so njene prioritete na evropskem Vzhodu (penetracija nemške marke, industrije in tehnologije ter vsega, kar so pri tem »vzporedni pojavi«. Prednost so tudi rusko govoreči Nemci na Vzhodu, poznavalci SZ.

Prav so imeli analitiki, ki so prerokovali, da bo integracija zahodne Evrope za združeno Nemčijo in njen potencial pretesna.

Nemška prizadevanja za integracijo Evrope so naletela doslej večkrat na angleški odpor. Tako pri monetarni politiki, v evroposkem parlamentu, v vladi, v evrobanki in v skupni zunanji politiki. Evroposko integracijo rešuje doslej nemško-francosko sodelovanje. Ljubosumnost pa je pokazala tudi italijanska zunanja politika de Michelisa. Začelo se je s podpiranjem različnih regionalnih sodelovanj, meddržavno obliko pa je uresničila »pentagonala«, ki naj bi jo dobili še Poljaki. Italijani očitno ne verjamejo, da bi bila lahko Avstrija zadostna ovira za neposredno nemško penetracijo na Jadran in v Sredozemlje. To je sedaj penetracija marke, industrije, tehnologije itd. Zaradi tega tudi večje italijansko sodelovanje z Jugoslavijo in drugimi. Pri tem pa je zaznaven tudi njihov strah pred jugoslovanskimi zdrahami in seveda prepričanje, da bi odcepljena Slovenija odprla pot neposrednemu nemškemu vplivu (tudi prek Avstrije) na jadransko obalo.

Po nemški združitvi Evropa in svet nista več isto, kot sta bila nekđaj. Še bolj pa velja to za Podonavje in Balkan.

VLATKO MILETA*

Položaj velikih in malih držav na razpotjih svetovnega gospodarstva

V razpravah o federalni in konfederalni ureditvi neke nove skupne jugoslovanske države se kot argument za njeno utemeljevanje pogosto navaja krilatica o usodni ekonomski povezanosti njenih posamičnih delov, s čimer se zatrjuje, da so federalne enote primorane živeti v tej skupnosti zaradi gospodarskih razlogov. Če bi se to skupništvo razrahljalo ali razpadlo, bi bili posamični deli skupništva izpostavljeni brutalnim mehanizmom svetovnega gospodarstva in bi se le stežka obdržali v brezpotjih modernih gospodarskih tokov.

Ko so bili doslej »izstreljeni« vsi iracionalni dokazi za to nujno sožitje narodov, se za nadomestek zanje – npr. za skupništvo glede na »sorodstveno in krajevno

* Dr. Vlatko Mileta, profesor Fakultete za politične vede v Zagrebu.

pripadnost« ter za hipotetično geslo o »bratstvu in enotnosti« – pojavlja dokaz o nerazdružljivosti iz povsem ekonomskih razlogov.

V tem drugem primeru so prišle zdaj v obtok klasične kategorije notranjega trga, poudarjajo se ekonomski interesi, ki jih skupništvo spodbuja, na dan so prišle primerjave z dogajanjem v zahodni Evropi in pogosto se uporablja sintagma, da se drugi združujejo, mi pa se razdružujemo – s čemer hočejo pokazati absurdnost celotnega procesa, ki se pri nas dogaja.

Vsled tega je utemeljeno razmisliti o vprašanju, kakšen je pravzaprav dejanski položaj majhnih nacionalnih ekonomij v svetovnem gospodarstvu – kajti z odgovorom na to vprašanje bi prišli tudi do jasnejšega odgovora na za nas pomembno vprašanje, ali bi osamosvojene federalne enote v svetovnih razsežjih propadle oz. prišle v mnogo slabši položaj, kot so ga imele doslej.

Našo radovednost morejo v tem pogledu vsaj delno potešiti mednarodna statistika in analize, ki vsebujejo obilico podatkov za mnogotere dežele; posebej pa so seveda pomembne informacije, ki jih posredujeta Svetovna banka in statistična služba Združenih narodov. Iz vrste podatkov je možno z ustrezni izračuni ugotoviti, kakšen je bil razvoj posamičnih držav v zadnjih desetletjih; za to oceno je bila pomembna tudi analiza Združenih narodov, ki je raziskovala soodvisnost gospodarske uspešnosti ter uporabljene gospodarske politike – posebej z vidika odnosa te politike do svetovnega trga.

Skupina strokovnjakov Svetovne banke je v poročilu za leto 1987 predstavila izsledke raziskave gospodarskih uspehov večinske skupine dežel v razvoju v časovnem razponu dvaindvajsetih let – in sicer z vidika njihovih gospodarskih usmeritev. Analiza je obelodanila zanimive podatke, med katerimi so mnogi izredno pomembni tudi za razpravo v tej naši analizi.

Obravnavana nacionalna gospodarstva so raziskovalci SB razvrstili v štiri skupine. Ta razvrstitev je bila izvedena glede na njihova razmerja do sveta – s tem da sta bila skrajna pola v tem razvrščanju pretežno izvozno ali pretežno uvozno naravnana gospodarstva; v mejnem pasu med prvimi in drugimi pa sta skupini držav z določeno premočjo usmerjenosti k izvozu, ter države, za katere je značilna nekoliko močnejše razvidna uvozna naravnanost.

Tako tipizirane države so potem analitiki primerjali v odnosu do rasti GDP (v naši metodologiji to pogojno ustreza družbenemu proizvodu) oz. realnemu GDP per capita, potem v odnosu do ostanka (prihranka) GDP, zvečanja deleža kapitala, gibanja inflacije in izvoza industrijskega blaga. Ko so vse te podatke »zmiksali«, so prišli do zanimivih ugotovitev; pokazalo se je, da so imele najboljše uspehe tiste države, ki so se odločile za ekonomsko politiko vsestranske odprtosti do sveta – ki niso imele pomislekov glede pritegovanja tujega kapitala v nacionalni prostor in ki so v svojem notranjem gospodarskem prostoru začele uporabljati pravila mednarodnega gospodarskega komuniciranja.

Po ugotovitvah teh raziskav so imela »odprta« gospodarstva najhitrejšo rast GDP in najmanjšo inflacijo. Tudi realni GDP per capita je naraščal neprimerljivo hitreje kot v drugih skupinah, najhitreje so naraščali tudi njihovi prihranki, pa tudi izvoz blaga je bil na samem vrhu. Ob vsem tem se je ta skupina držav v svetu tudi najmanj zadolževala.

Po drugi strani pa so razmerja bolj »zaprtih« držav z vidika gospodarskih odnosov do sveta povsem drugačna. Pri njih je bil realni GDP najmanjši in tudi dohodek per capita je neprestano upadal. Hkrati je bila pri njih udeležba kapitala največja, izvoz gospodarskega blaga pa najnižji, v čemer moremo razpoznavati tudi vzroke za njihovo pretirano zadolževanje.

V skupino držav s prevladujočo uvozno naravnostjo je med deželami v razvoju uvrščena tudi Jugoslavija; po gospodarskih uspehih je vmeščena zelo tesno ob seznam gospodarsko najšibkejših skupine. Realni GDP pri teh državah je upočasnjjen, zlasti med leti 1973 in 1985; opazna sta upadanje industrijskega izvoza in pa naraščajoča inflacija.

Nekoliko boljše rezultate kot pri prej omenjeni skupini je imela skupina držav, ki so bile izraziteje naravnane k svetu. To je razvidno iz vseh navedenih kazalcev; izjema je le indeks inflacije. Ta skupina držav je namreč postala »zastavonoša« inflacije, ki je v tem pogledu v njihovih gospodarstvih povzročitelj oziroma generator denarnega neskladja.

In zdaj k temu, kar je bistvo: analize nedvoumno kažejo, da so imele v več kot dvajsetletnem razdobju največje uspehe majhne države, in med njimi predvsem tiste, ki so bile najbolj odprte k svetu. S tem je eksaktno dokazano, da so na majavih nogah vse tiste teorije o mednarodni eksploataciji in o bojnem polju na svetovnem tržišču, na katerem majhna nacionalna gospodarstva vedno samo izgubljajo.¹

Do tem podobnih sklepov je moč priti tudi na podlagi analiz razvitejših gospodarstev. Dovolj bo, če za to uporabimo mednarodno statistiko in njene izračune, kaj se je dogajalo v opazovanem obdobju na tem področju, pa nam bo kmalu jasno, da so se mala gospodarstva mnogo lažje prilagajala globalnim neskladjem in da so te motnje, ki jih je bilo kar precej, prizadajale mnogo večje glavobole velikim nacionalnim gospodarstvom, kot pa malim gospodarstvom. Pri njih so GNP in drugi gospodarski kazalci rasti večji kot pa pri velikih državah, kar izpričujejo tudi podatki iz našega evropskega okolja.

Tako je npr. GNP Irske od 1965. do 1985. leta narasel za devetkrat, Avstrije za več kot sedemkrat, Norveške za osemkrat, Nizozemske za več kot šestkrat. Hkrati se je gibal razpon povečanja GNP v večjih evropskih državah med 5- do 6-kratnim porastom. V to kategorijo sodijo npr. Nemčija, Italija, Francija ter neevropski državi, ZDA in Kanada.²

Za socialistične države oz. sisteme, za kakršne so se razglašale, v tem pogledu ni mogoče izdelati nikakršnih ustreznih primerjav. Te države namreč niso nikoli dajale za mednarodno statistiko relevantnih podatkov, pač pa so v svojih statistikah vedno primerjale nekaj z nečim, česar sploh ni bilo. V tem pogledu je znana metoda prikazovanja gospodarskih uspehov v odstotkih v primerjavi s preteklim letom; čeprav ni bil nikoli ocenjen dejanski gospodarski napredek v primerjavi s preteklim letom. Izjema v tem pogledu je Jugoslavija, vendar pa je tudi naša dežela v obravnavanem časovnem razdobju take podatke posredovala le štirikrat. Praktično pa so ti podatki tudi najbolj zaskrblijujoči podatki v Evropi, saj je iz njih razviden pravi »čudež«, za kaj in za koga so bila potrošena ta velika sredstva, ki so jih zbrali naši državljani in smo si jih izposodili od mednarodnih finančnih organizacij. Kdo jih je uporabil? So morda njihovi uporabniki na novo komponirani »topčider-

¹ Primerjaj: World Development Report 1987, The World Bank, Oxford University Press, stran 83 in dalje. V tem poročilu so prikazani rezultati analize 41. dežel v razvoju ter njihovi uspehi z vidika razvojne orientacije. Analiza je bila izdelana za dve obdobji njihovega razvoja, in sicer za leto 1963–1973 ter 1974–1985. Izsledki raziskav so v grafični podobni prikazani z več vidikov. V tem poročilu so na strani 17 navedene cene primarnih proizvodov (kmetijski proizvodi, kovine in minerali ter hrana; nafta v prikaz ni vključena) in njihova gibanja od 1950–1986. leta. V tem obdobju so se cene njihovih primarnih proizvodov znižale več kot za polovico.

² Izračunano po: World Development Report, The World Bank, Oxford University Press, 1987, str. 207.

ski« jurišniki, ki mladi generaciji brez sramu ponujajo preteklost v zamenjavo za prihodnost, ter nasilneži, ki so zabredli na pot nekakšnih samozvanih novih rešiteljev?³

Kar pa zadeva mednarodno statistiko in pa vprašanje, ali bodo naše republike kot osamosvojene enote izpostavljene »neobzdrani« eksploataciji v mednarodnem prostoru ter izgubljene v »brezpotju« svetovnega gospodarstva, pa bi rekel takole:

Ni nobenih očitnih dokazov za takšne trditve. Podatki so očitno povsem nasprotni temu, namreč, da bi osamosvojeni subjekti mogli doživeti v kontaktih z mednarodnim prostorom vsestranski prepoved, tudi v pogledu gospodarstva, ko bi se rešili sedanje more in potrošnikov, ki jim pretijo z linčem.

In če je temu tako, se moramo vprašati, v čem je izvor vseh teh špekulacij? Nobenega dvoma ni, da je v naših razmerah izvor vseh teh dvomljivih primerjav naravnani k ohranjanju privilegijev na makro in mikro ravni. Na makro ravni se takšne špekulacije materialno prekrivajo oz. utemeljujejo z enormnimi denarnimi zahtevki, ki se iz »pokrajin« stekajo v center za najrazličnejše potrebe – od obrambe do trgovskih transakcij, medtem ko so na mikro ravni razpoznavni v obranjanju velikih in neupravičenih privilegijev upravljalke politične kaste, ki je na jugoslovanskih tleh vladala dokaj brezobzirno. S stotinami primerov bi lahko dokazali, v čem so ti privilegiji, vendar ti privilegiji nimajo vedno le gnotne narave. Dovolj bo, če opozorimo na dvesto tisoč ljudi, ki odhajajo v pokoj z dohodkom v višini zadnje plače, medtem ko preprosto delovno ljudstvo, v imenu katerega vladajo ali so do nedavnega vladali, s priznano pokojnino ne morejo zadovoljiti niti najnujnejših potreb.

To je ena plat stvarnosti; na drugi strani pa je izvor teh nesporazumov v prepričanju, da je neka nacija od boga izbrana za voditeljico vseh drugih narodov. To prekletstvo »piemontizma« je tako globoko vsajeno v njeno zavest, da je bil vsakdo, ki je takemu pojmovanju nasprotoval, razglašen za sovražnika. Tako je število sovražnikov naraščalo po geometrijski progresiji; njihov krog se je širil, neredko že od njihovega rojstva dalje, množica velikih in malih ovaduhov pa je izpolnjevala osebne kartone, od katerih je bila odvisna usoda posameznika.

S stekom okoliščin totalitarnega režima, kakršen je bil vzpostavljen po zadnji vojni – mimo vseh dogovorov med vojno – je ta režim nekaterim prinašal koristi, druge pa je oškodoval. Čeprav končni smoter ni bil tak, je vendar vse izpadlo tako, da so bili vsega zaupanja vredni le pripadniki ene nacije, medtem ko so bili vsi drugi zaupanja manj vredni ali celo nevredni.

Tako ni nastal le svet enoumja, marveč tudi svet tistih, ki zaupanje zaslužijo, in tistih, ki jim ni mogoče zaupati; prvi so dobivali odgovorne državne upravljalke (beamt�erske) funkcije, medtem ko so bili drugi sposobni kvečjemu za raznašalce vode.

V tako organiziranem družbenem sistemu je prišlo do silnih napetosti in vsakemu razmišljajočemu človeku je bilo povsem jasno, da mora priti ob prvi priložnosti do eksplozije. Do nje je prišlo in tedaj se je zamajala tudi v dolgoletnem obdobju zgrajena upravljalna piramida; trdnjave in najrazličnejše Potemkinove vasi so se rušile in začelo se je obdobje spraševanja in preverjanja celotne preteklosti.

Seveda je povsem logično, da so oblastniki, ki so se znašli na klopi za priče, so začeli s to močjo pretiti in zastraševati ljudstvo. S takim ravnanjem se je izkaza-

³ V podatkih o naši zadolženosti v tujini se navaja zgolj glavnica. Obresti se ne omenjajo in se s tem ustvarja vtis, kot da teh ni treba odplačevati. Prav tako pozabljamo, da je država zadolžena tudi pri naših varčevalcih in da znaša ta dolg več kot deset milijard dolarjev. Če k temu prištejemo še dvomljiva oz. neizterljiva posojila bank, ki prav tako presegajo deset milijard dolarjev, je naša skupna dolarska zadolženost vsaj trikrat večja, kot se omenja v uradnih podatkih oz. sporočilih.

lo, da je tako imenovano jugoslovansko skupništvo le fikcija in parola, katere končni smoter je bil v tem, da en sam subjekt te skupnosti (ali še kdo ob njem) ohranja pokorščino vseh drugih. Podobno je tudi s parolami o bratstvu in enotnosti, o usodni povezanosti narodov in temu podobnimi gesli, pri čemer se je pozabljalo na pomembno dejstvo, da so ljudje sicer dejansko bratje, da pa njihove mošnje niso sestre.

Vsa naša povojna dogajanja je bistveno zaznamovala vseobča totalna centralizacija v materialni in duhovni sferi. Vse velike zgodbe o reformah, o delavski emancipaciji, o ekonomskem in političnem osamosvajanju narodov in temu podobnih štorijah se končno izkažejo, da niso imele nobene stvarnejše podlage. To so bile igrice za javnost, velemože pa so izza te javnosti delali vse, kar se jim je zahotelo.

In v skladu s tem so našo javnost pogosto »bombardirali« z notranjimi eksperimenti, medtem ko so informacije iz zunanjega sveta pritekale le po kapljicah. Edino, o čemer so nas vztrajno obveščali, so bile informacije o neuvrščenosti in o nerazvitih. Še več: sami smo se vrinili, brez kakršnegakoli pametnega razloga, najprej v afriško in kasneje tudi v azijsko nerazvito podskupino, čeprav nikoli nismo bili tako nerazviti, da bi se lahko primerjali z dejansko siromaščino; dogodilo se nam je pa to, da smo pristali pri duhovnem siromaštvu.⁴

To pa je tisto najhujše, kar se nam je moglo pripetiti. Zdi se, da bi bilo lažje prebroditi z demokratičnimi procesi notranje tenzije in celo utišati šovinistične naboje izbrancev, kot pa se bo moč ponovno vrniti na svetovno areno in se prilagoditi svetovnim procesom. Kajti, na žalost, še vedno prevladujejo nazori, ki mednarodni prostor razlagajo z vidika preteklega stoletja; s tem zgublamo spred oči dejstvo, da tisto, kar je veljalo nekdanj, za nas nima več nikakršnega haska.

Teza, po kateri majhne dežele ali narodi nimajo nikakršnih možnosti v tekmovanju z večjimi prostori ali večjimi narodi, je utemeljena v Smithovi teoriji absolutnih prednosti in se delno opira tudi na Ricardovo teorijo komparativnih prednosti. Bistvo Smithove teorije je sodba, naj se narodi v svoji gospodarski dejavnosti specializirajo za tiste proizvode, za katere imajo v obilju naravnih zalog in jih morejo zato producirati z najmanjšimi stroški. S tem se dosega največja koristnost, ki je smotrna tako z vidika posamične države in hkrati z vidika svetovnega gospodarstva kot celote.

Podobne učinke naj bi prinašal tudi rikardijanski model komparativnih prednosti, ki priporoča takšno notranjo razvojno usmeritev ter spodbujanje tiste proizvodnje, s katero bi bili izdatki manjši, kot pa v primeru, če bi blago kupovali v tujini.

Po temeljnih določnicah sta obe konceptiji (ena bolj in druga manj) statični in naravnani k notranjegospodarskemu razvoju. Ti teoriji sta dejansko ustrezali gospodarstvom preteklih stoletij, ko sta bili eksploatacija naravnega okolja in predelava neposredno pridobljenih naravnih bogastev temelj gospodarskega napredka. V sozvočju s tem so seveda samo po sebi povsem »naravni« tudi nazori o najtesnejši soodvisnosti gospodarske učinkovitosti z velikostjo teritorija; zato je imela teritorialno najbolj razprostranjena država že apriorno večje možnosti kot

⁴ Regionalne svetovne skupnosti azijskih, afriških in latinskoameriških neuvrščenih držav usklajujejo svojo dejavnost v »Skupini 77«, prek katere v organizaciji ZN in njenih specializiranih organih »uresničujejo« gospodarske cilje v pogajanjih o globalnih ekonomskih problemih sveta. Več o »Skupini 77« in njenih podgrupacijah glej: V. Mileta, Ekonomsko-politična platforma »Grupe 77«, Naše teme, št. 10–11/1986.

prostorsko manjša država. Skladno s takimi ekonomskimi naporami so se razvijale tudi politične teorije, celo genocidne teorije o zgodovinski in nezgodovinski nekaterih narodov, o narodih, ki so bili zgolj »naplavljeni« v nek zgodovinski prostor, teorije o nemožnosti svetovne artikulacije malih narodov itd. Njihov skupni moto pa je: Kolikor večji smo, toliko smo močnejši – vse te trditve pa postajajo dandanes seveda vse bolj problematične.

Mnogo dokazov je, ki nasprotujejo tej trditvi; našli bomo le nekatere, lahko bi jih našli še več. Najprej: številne analize nas navajajo k temu, da temelji proizvodna delitev dela, katere priče smo, vse bolj na tehnološki soodvisnosti kot pa na bogastvu surovin. Svet vzgibavajo mnogo bolj kot doslej znanje, pridnost in podjetnost, zato ni več nujno, da imaš v posesti surovine, da bi bil lahko njihov uspešen predelovalec. Zato lahko danes povsem utemeljeno trdimo, da svetovno tržišče ni več podaljšek nacionalnega tržišča, kar je bila temeljna teoretska predpostavka preteklih stoletij; nacionalno tržišče je dandanes v bistvu podaljšek svetovnega trga in je skladno s tem tudi nacionalna proizvodnja podaljšek svetovne proizvodnje.

To je globalna sprememba, ki je iz temelja predručila družbeno bit moderne sveta in s tem moremo pojasniti velike gospodarske uspehe nekaterih dežel, ki v bistvu ne posedujejo nikakršnih pomembnih naravnih bogastev, pa so se vendarle s podjetnostjo in znanjem povzpele med najbolj razvite države v svetu.

Če smemo verjeti raziskovalcem modernega gospodarskega razvoja, so po njihovem mnenju trije bistveni rézi dramatično spremenili gospodarsko podobo sodobnega sveta. Prva od teh sprememb se nanaša na ločitev primarne proizvodnje oz. proizvodnje surovin od industrijske proizvodnje. Za klasično industrijsko družbo je veljalo še »zláto« pravilo o sinhroniziranem razvoju industrije in pridobivanja surovin zanjo, zato je sleherno spremembo industrijske rasti nujno spremljal tudi premik v proizvodnji surovin. Danes ni več tako. V pogledu napredka novih tehnologij je industrijski razvoj mnogo hitrejši, medtem ko proizvodnja surovin zaostaja in se celo zmanjšuje.

Druga velika sprememba se nanaša na samo industrijo in na ločevanje industrijske proizvodnje od zaposlovanja. Klasična industrijska proizvodnja je nepretrgoma »vsesavala« nove delavce; masovna proizvodnja se je razvijala skladno z množičnim vključevanjem delavcev ter s členitvijo njihovih delovnih funkcij na specializirana opravila. Tudi to se je danes spremenilo. Absolutno prednost v zaposlovanju dobiva terciarni sektor, sekundarni sektor je v tem pogledu v blagem upadanju, dočim je postalo zaposlovanje v primarnem sektorju povsem zanemarljivo.

Tretja velika sprememba se nanaša na premoč kapitala nad trgovino; vsi kazalci nas namreč navajajo k ugotovitvi, da je postalo globalno gibanje kapitala in proizvodnega kredita mnogo pomembnejši spodbujevalec gospodarstva, kot pa je to trgovina. Zato so transakcije v mednarodnem prostoru vse manj zasnovane na menjavi blaga oz. proizvodov, ki se opirajo na primerjalne prednosti, ki izhajajo iz klasične ekonomske strukture, pač pa vse bolj na proizvodnjah, katerih temelj je povsem drugačen od tiste delitve dela, na katero danes še vedno vztrajno prisegamo. Prevladujoče gibalno sodobnega sveta je postala proizvodnja, ne pa trgovina, kot je veljalo nekdaj. In kdor upošteva te nove trende, lahko vsestransko napreduje, kdor pa jih zanemara, bo nujno zaostajal.⁵

⁵ Začetek konca tako imenovanih socialističnih gospodarstev lahko vmetimo v šestdeseta leta. Takrat, ko so se ta gospodarstva oz. države odločale za množično najemanje tujih kreditov, so izpričala svojo nesposobnost, da z lastno

Te in še druge spremembe pa imajo za nacionalni gospodarski razvoj daljnosežne posledice. O teh procesih seveda lahko razmišljamo kakorkoli, lahko jih ocenjujemo zelo različno, lahko se jim celo upiramo, vendar ne moremo razvrednotiti dejstva, da se je v bistvu vse spremenilo in da so na robu pameti tisti, ki se po vzorcu »topčidercev« sklicujejo na uspehe realsocializma, v katerem je šlo v bistvu vse narobe.

Iz tega je moč sklepati, da stoji teza o usodni gospodarski medsebojni odvisnosti nacionalnih ekonomij na zelo majavih nogah. Te teze ni mogoče utemeljevati niti s širitvijo tržišča, kajti njeno ozadje je še vedno politika, ne pa ekonomija.

Ta dejstva moramo imeti pred očmi v razmerah, ko se razmišlja o tako imenovanem novem zgodovinskem dogovoru držav in narodov, ki so vtopljeni v jugoslovansko federacijo. Ta dejstva morajo upoštevati tudi naši tako imenovani »varuhi«; treba se je vprašati, ali ni mogoče dobiti za tolikšne denarje celo mnogo boljše zaščito kot nam jo ponujajo, in seveda – ali nam je takšno varstvo pred svetovnim okoljem v spremenjenih evropskih razmerah sploh še tako nujno potrebno.

Prav smešno in celo žalostno je, ko iz dneva v dan opazujemo, kako se v »velike ideje« vtihotapljuje izrazito pritlehni interesi in kako se v času globalne nacionalne emancipacije pri nas odreka narodom pravica, da bi bili lahko samosvoji na lastnih tleh. Kako grozljiva je v bistvu ta pozicijska vojna, v kateri hoče nekdo vladati, medtem ko se vsi drugi tej vladavini odločno upirajo.

V situaciji, ko ni nobenih dokazov za to, da bi osamosvojena nacionalna gospodarstva doživela v svetovnih prostorih katastrofalen polom, se zastavlja povsem pragmatično vprašanje: je mogoče s konfederalnim ali nekim drugačnim dogovorom stvari zastaviti drugače, da bi se karkoli bistveno spremenilo? Naš odgovor je, da je to mogoče; in ne samo to, stvari se morajo urejati drugače, če hočemo karkoli bistveno spremeniti. V tem pa je tudi problem sodobne reforme, s katero se hoče spremeniti gospodarski substrat brez hkratnega spreminjanja politične strukture – torej samo z velikimi besedami o preobrazbi »nemoderne« federacije v »moderno« federacijo.

Vse kaže, da stvari po tej poti ne bo mogoče urejati – kljub očitni demonstraciji moči ter izjavam, da bi bil pokol nekaj tisoč ljudi pozabljen že v enem samem tednu, kolikor bi bila s tem rešena varnost sedanje politične ureditve. Tisti, ki si upajo kaj takega izjavljati, izhajajo prav gotovo iz neke drugačne civilizacije, in namesto da bi jih po kratkem postopku suspendirali iz javnosti, razpolagajo z življenji naših otrok in življenji nas samih.

Grozljivo in zastrašujoče je, koliko so takšni ljudje zaslepljeni z mržnjo, kako krčevito branijo svoje privilegirane položaje in kaj vse so pripravljeni storiti za zaščito svojih racionalnih in iracionalnih interesov. Ti ljudje se očitno ne zavedajo tega, da se je v sedemdesetih letih skupnega življenja nabralo toliko motečih usedlin, ki jih je mogoče odstraniti le s sporazumnim razhodom.

To so npr. stvari, ki segajo od dualnega davčnega sistema, ki je bil vzpostavljen po prvi svetovni vojni, do sramotnega nesorazmerja pri zamenjavi starega z novim denarjem, propada prve hrvaške hranilnice ter nasilne premestitve finančnega

akumulacijo ustvarijo vsaj nekaj več, kot pa je bilo stvarno doseženo. In medtem, ko so se kapitalistična gospodarstva tedaj že lahko hvalila z velikimi uspehi, so socialistična gospodarstva drsela k prepadu. To je razvidno iz podatkov, ki jih navajamo. Recimo: leta 1963 so bila socialistična gospodarstva zastopana v svetovni industrijski proizvodnji s 13,4%, dvajset let kasneje pa je njihov delež upadel že na 8,8% – in to kljub velikemu investicijskemu prilivu, ki se je pretežno napajal iz tujega kapitala. Zdaj znaša zadolženost Sovjetske zveze in držav, ki so se še do nedavnega ponašale s prilastki socialističnega sistema, že približno 150 milijard dolarjev.

centra v jugoslovansko prestolnico; dalje: vzpostavitev splošnega investicijskega sklada ter proračunskih in izvenproračunskih bilanc po končani drugi svetovni vojni, ko se je na ladjo zveznega budžeta vkrcalo marsikaj, kar tja sploh ni sodilo; skratka, nabralo se je preveč vsega, da bi to lahko preskočili le z leporečjem. Zato koncepcije, ki zanemarjajo preteklost in hočejo sedanost v spremenjenih evropskih in obče svetovnih razmerah vzpostavljati le prek puškine cevi, prav gotovo nimajo nobenih obetov za prihodnost.

Te koncepcije zgolj vznemirjajo in tudi razkrajajo družbo; vse bolj očitno postaja, da je podstat spopadanja v veliki civilizacijski različnosti. Gre torej za soočanja in odbojnosti med različnimi civilizacijami: na eni strani so tisti, ki bi hoteli mirno delati, medtem ko so na drugi strani tisti, ki bi hoteli vladati po institucionalni ali neinstitucionalni poti, legalno ali ilegalno, populistično ali nepopulistično – vseeno kako, samo da vladajo; in pri tem jih nič ne moti, da za obranitev te oblasti uporabijo tudi »skupno« oboroženo silo, ki naj bi vladavino enega nad vsemi drugimi zacementirala za vse večne čase.

Zato je tudi velika prevara v tem, ko govorijo, glejte, drugi se združujejo, mi pa se razhajamo! Seveda, drugi se združujejo. Vendar pa se združujejo kot svobodni narodi po lastni volji, ne pa za ceno odpovedovanja nacionalni samobitnosti. Razdružujejo pa se države, katerih narodi niso bili svobodni – in tega procesa ni mogoče zaustaviti. Sodobne integracije, zlasti v Evropi, povezujejo države in narode po poteh in modelih, ki jih dosedanja zgodovina sploh ni poznala. V ilustracijo povezovanja s silo je treba opozoriti na koncepcijo sovjetskega državljana – in zelo blizu tej koncepciji je tudi zasnova jugoslovanstva; evropske države razmišljajo o skupnem sožitju povsem drugače. Zato so v hudi zmoti vsi tisti, ki si prizadevajo moderne evropske procese na silo preslikovati tudi na jugoslovanske razmere. Še hujše pa so tiste manipulacije, ki skušajo prek modernih teorij integracije najti najboljše rešitve tudi za naše razmere.⁶

Obstajajo seveda mnogotere teorije integracij – in ne da bi jih tu natančneje analizirali – je treba poudariti, da nobena od teh ni bila uresničena v njeni povsem izvirni obliki. To velja konec koncev tudi za Evropsko skupnost, ki je npr. niso oblikovali teoretiki, pač pa so jo snovali pragmatiki; v vseh fazah njenega nastopanja so bile odločujoče prav sodbe pragmatikov. Zato ni rečeno, da je tisto, kar ustreza Evropejcem, najbolj primerno tudi za nas; njihovih izkušenj ne moremo po nekakšnem vseveljavnem receptu prenašati v naše loge.

Zgodovinsko izkustvo nas uči, da socialne skupnosti, ki so nastajale po poti nasilja, niso dobro končale: slej ko prej so razpadle. Razkroja ni bilo mogoče zaustaviti niti z obeti o materialnih koristih niti z nekakšnim hipotetičnim internacionalizmom; šlo je preprosto za to, da narodi niso pristajali na pot drsenja k enodimenzionalnosti. To velja tudi za jugoslovansko skupnost, ki nazorno izpričuje, da pogoji za sobivanje na tem prostoru niso bili v najpomembnejših vidikih nikoli razrešeni. Neprestano so se zastavljala ista vprašanja, sedanji spori so v bistvu preslikava sporov iz preteklosti. Z neuspešno boljševezicijo družbe in ekonomije so se nasprotja še bolj zaostрила, in to je nazoren dokaz za to, kaj se zgodi, če hoče nekdo nekaj integrirati z uporabo dezintegracijskih dejavnikov.

S pehanjem narodov v nekakšno simetričnost in ljudi v enosmernost oz. uravntimerko ni bilo doseženo v sedmih desetletjih prav nič; zato je skoz prizmo tega zgodovinskega izkustva naravnost zaprepaščujoče, da prihajajo nekateri

⁶ Podrobneje o sodobnih političnih in ekonomskih teorijah integracije glej: V. Mileta, Institucije medunarodne privrede, ROGD Zagreb, Zagreb 1990.

»pomembneži« še vedno na dan s povsem protislovnimi teorijami in zasipavajo svoje okolje z zamislimi, ki nimajo v stvarnosti nobenih dokazov. Nič jih ne more prisiliti k temu, da bi se sprijaznili z dejstvom, da so že po sami naravi vse stvari asimetrične in da je že sama asimetričnost generator napredka in vseh izboljšav. Asimetričnost je tudi temelj demokracije, medtem ko simetrija neprestano poraja sovražnike in hkrati z njimi tudi mehanizme represije.

Poskušajmo si zamisliti situacijo, v kateri bi dobili po načelu simetrije premoč v odločanju o globalnih gospodarskih vprašanjih nerazviti – do kakšnega idiličnega sistema bi prišlo in v kakšno siromaštvo bi se s tem podali! V nekakšnem hipotetično nujnem zboru proizvajalcev, ki bi ga bilo potrebno vzpostaviti v družbeni organiziranosti glede na načelo zastopanosti dela – o čem bi v tem zboru pravzaprav razpravljali? Ali bi razpravljali o tem, kako podpreti razvitejše, da bi se še hitreje razvijali, ker bi bilo le v tem primeru tudi nerazvitim lažje, ali pa bi bile razprave naravnane k temu, kaj in koliko razvitejšim odvzeti – vse seveda na sledi in po načelih simetrije.

Ni treba biti posebej pameten glede napovedi, da bi prevagalo to drugo. Vedno je lažje deliti kot delati in vedno je lažje jemati kot ustvarjati. Sicer pa je vse to lepo razvidno iz praks realsocialističnih držav – in kar zadeva temeljne parametre take prakse, se tudi v tem nismo bistveno razločevali od naših vzornikov.

In na koncu: pričevanje o tem, kakšen je položaj malih držav v svetovnih gospodarskih gibanjih, še daleč ni celovit; vanj bi morali vključiti še celo vrsto analiz in nekaterih drugih dejavnikov, da bi bila slika njihovega položaja še bolj izostrena in pregledna. Dodatne analize so torej nujne. Vendar že to, kar je bilo doslej povedanega, dokazuje, da ni mogoče kar apriorno trditi, da so majhne države mnogo bolj kot druge izpostavljene tegobam svetovnega gospodarstva. Še z večjo kritičnostjo bi lahko obravnavali tista zlovešča opozorila, da bi se naša mala gospodarstva kot samostojni subjekti v brezpotjih svetovnega trga povsem zgubila in da je za naše razmere skupni jugoslovanski gospodarski prostor edina alternativa, ki je za nobeno ceno ne smejo zapustiti oz. brez katere ne bodo prišle nikamor. Toda: če bi seštevali pozitivne in negativne rezultate, ki izhajajo iz gospodarskega sožitja v tem prostoru, bi postalo bolj razvidno, vsaj za njene zahodne republike, da so njihove zgube večje od dobička; zato bi bilo zanimivo raziskati vsaj to, ali bi bile te zgube še večje od izgub, ko bi se osamosvojile kot avtohtoni gospodarski subjekti.

Toliko, kar zadeva ekonomijo. Seveda pa teh zadev ni mogoče zoževati zgolj na gospodarstvo. Ljudje so pripravljeni tudi na revščino ali pomanjkanje, le da so svobodni – tako da tudi ekonomskih interesov v nobenem pogledu ni mogoče izenačevati z nacionalnimi interesi. Obstajajo tudi nekatere druge vrednote, ki jih ekonomisti ne morejo in ne smejo zanemariti.